

АВТОНОМНІ БОЙОВІ РОБОТИ І МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

*Каткова Т. Г., кандидат юридичних наук, доцент
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Проблема використання бойових роботів та пов'язаних з ними загрозна нова як для України, так й для всього світу. На сьогодні ця тема активно обговорюється науковою спільнотою, існує розмаїття думок, але всі доходять згоди, що людству необхідно зайнятися цією проблемою раніше, ніж сама проблема займеться людством.

Частина наукової та громадської спільноти світу вважає, що автономні «роботи-кілери» або ж «летальні автономні роботи» мають бути заборонені, в США та Великобританії розпочато кампанію «Зупинимо роботів-вбивць!» («Campaign to Stop Killer Robot»).

Друга частина, найчастіше це представники центрів з розробки робототехніки, зауважують, що військова робототехніка є значним ринком, який оцінюється приблизно в 7,5 млрд доларів та є цікавим для виробників та урядів, тому забороняти немає сенсу. Доводами останніх є те, що людина не може гарантувати в повній мірі уникнення жертв під час збройних конфліктів. Якщо ж зброя, що володіє штучним інтелектом, може зробити за людину

небезпечно роботу, у людства є моральне право її використовувати, тому що таким чином держава захищає життя своїх солдат.

Слід зазначити, що розробки штучного інтелекту та військових роботів ведуться по всьому світові, але рівень автономності машин в військовій робототехніці на чинному етапі не має бути перебільшений. На сьогодні повністю автономних систем озброєння ще немає. Частково бойові роботи, мобільні робототехнічні комплекси або БПЛА все одно контролюються людиною. Але науковці стверджують, що з кожною такою розробкою частка людського контролю автономних військових роботів зменшується. Відповідно стрімкий розвиток технологій означає, що наступне покоління бойових роботів вже зможе самостійно обирати цілі і вражати їх, потенційно вбиваючи або завдаючи шкоди, без дієвого контролю з боку людини.

Отже, світове співтовариство у недалекому майбутньому має опрацювати міжнародні домовленості, що регулюють розробку та застосування автономних бойових роботів, щоб мати можливість контролювати сфери їх застосування та додержуватися гуманітарних принципів. Для цього міжнародна спільнота має дійти консенсусу за трьома питаннями: 1. Формулювання визначення автономних бойових роботів / смертоносних бойових систем; 2. Створення класифікації таких роботів; 3. Створення практичних засобів контролю над подібними системами ще до прийняття міжнародних актів для даної сфери.

У бойових роботів є багато назв: їх називають смертоносними автономними системами (САС) або бойовими автономними роботизованими системами (БАРС), або робототехнічними комплексами (РТК). Погодженого міжнародного визначення поки що немає, у кожній держави та у кожній міжнародної організації є своя термінологія та свій підхід, що іноді доволі сильно відрізняються.

Представники Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) зауважують, що під автономною зброєю можна розуміти будь-яку бойову систему, яка працює автономно – в повітрі, на морі або на землі. Будь-яка зброя може бути смертосною, отже краще використовувати термін «автономна/автоматична зброя», без згадки про її смертоносні якості. Автономна зброя – це зброя, яка здатна самостійно знайти, ідентифікувати та влучити в ціль. Отже, МКЧХ фокусує увагу на так званих критичних функціях зброї: визначення, відслідковування, вибір та ураження цілі. Чому саме МКЧХ віддає перевагу саме цим аспектам збройних технологій? Це пов'язано з самою концепцією застосування сили. МКЧХ – організація, яка стоїть на варті міжнародного гуманітарного права, тому намагається застосовувати це право так, щоб максимально захистити мирне населення. Таким чином, МКЧХ виступає на даному етапі за широке визначення автономної зброї.

Професор Сіанської політичної академії Сіньлін Сун відмічає, що важливу роль в створенні міжнародних стандартів для регулювання автономних бойових систем буде відігравати класифікація смертоносних автономних систем. За рівнем автономності такі системи можна поділити на

три категорії: 1. Керовані дистанційно (наприклад, бойові безпілотні літальні апарати, які повністю керуються людиною з землі); 2. Напівавтоматичні (керуються людиною під час злету, заправлення та завантаження боєприпасів); 3. Повністю автоматичні (інтелектуальні бойові роботи). Від рівня автономності буде безпосередньо залежати ступінь юридичної відповідальності за шкоду, що нанесена такими системами. Іншим критерієм класифікації смертоносних автономних систем може слугувати театр воєнних дій для якого вони створені, за цим критерієм їх можна поділити на повітряні, морські та сухопутні. Класифікація смертоносних автономних систем є важливою для регулювання питань їх бойового застосування та юридичної відповідальності за нанесення ними шкоди.

На сьогоднішній день, робот не є суб'єктом права, тому нести юридичну відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права не може. Отже, виникає питання хто саме буде нести юридичну відповідальність за наслідки бойового застосування таких автономних систем озброєння: командир, розробник, виробник, патентовласник чи програміст?

Існуюче міжнародне гуманітарне право містить низку норм, що застосовуються до регулювання використання озброєнь, які можна поділити на три групи:

1. Заборони та обмеження на конкретні види озброєнь в рамках міжнародних договорів. Наприклад, існує заборона на використання вибухових та запальних куль масою менш ніж 400 грам в межах Санкт-Петербурзької декларації 1868 р. Гаазькою декларацією 1899 р. була введена заборона на застосування куль, які розширяються або деформуються у тілі людини, а також придушуючих газів.

2. Заборони та обмеження на конкретні види озброєння в межах звичаєвого міжнародного права. Так, використання отрути, зброї, що містить отруту, біологічної або хімічної зброї протирічить міжнародному звичаю.

3. Загальні принципи, що регулюють застосування зброї в межах міжнародного гуманітарного права. По-перше, це принцип розмежування між військовими цілями та мирним населенням, між комбатантами та цивільними особами під час війни. Цей принцип бере свій початок ще в Санкт-Петербурзькій декларації 1868 р. Надалі він був підтверджений в Додатковому протоколі I 1977 р. (стаття 48).

Другий важливий принцип – це принцип пропорційності. Відповідно до нього масштаб руйнування повинен приблизно відповідати важливості вирішуваної військової задачі. В статті 57 Додаткового протоколу I 1977 р. йдеться, що під час військових операцій потрібно приймати всі розумні заходи перестороги у виборі засобів та методів ураження. Підкреслюється, що воюючим сторонам також слід утримуватися від тих операцій, які можуть викликати випадкові жертви серед мирного населення та спричинити цивільним об'єктам шкоду, яка буде невідповідною очікуваній військовій цінності операції. Деякі смертоносні автономні системи можуть викликати

настільки масштабні та довгострокові руйнування, що їх застосування призведе до порушення принципу пропорційності.

Не менш важливим є принцип аналізу нових озброєнь на предмет їх відповідності вимогам міжнародного гуманітарного права. Це положення міститься в Санкт-Петербурзькій декларації 1868 р. та в Додатковому протоколі 1977 р. (ст. 36). Це зобов'язання також буде порушено, якщо держави не будуть достатнім чином контролювати розробку смертоносних автоматизованих систем.

Серед цих принципів та міжнародних звичаїв особливо слід відмітити «застереження Мартенса», яке пропонує цивільним особам і комбатантам у випадках, не оговорених в міжнародних угодах, керуватися встановленими звичаями, законами людяності та вимогами суспільної свідомості. Суть проблеми полягає в тому, що повністю автономна зброя не буде мати людську здатність до співчуття, яка може виступити в якості ключа до прийняття рішень про здійснення вбивства. Поступитися контролем над прийняттям рішень про те, кому жити, а кому вмирати – означає відібрати у людей їх невід'ємну гідність, оскільки неживі машини не можуть усвідомлювати ані цінності людського життя, ані значення втрат.

Представники Кампанії проти роботів-вбивць зауважують, що збереження значного контролю людини над застосуванням смертоносної сили в кожній конкретній атаці, надасть можливість фактично заборонити використання повністю автономної зброї та тим самим домогтися превентивної заборони.

Встановлення значимого контролю людини за застосуванням зброї допоможе захистити людську гідність під час війни. Введення контролю цілком відповідало би принципам МГП, зокрема принципам вибірковості та пропорційності, і заохочувала б їх дотримання. Людський контроль також важливий для забезпечення прав людини. Збереження значного людського контролю дозволить уникнути вакууму відповідальності, який виникне при використанні повністю автономної зброї. Це дозволить гарантувати, що винний за злочинне діяння, викликане використанням зброї, буде покараний. Юридичне вимога дотримання людського контролю забезпечить притягнення до кримінальної відповідальності командира за використання будь-якої зброї без такого контролю.